

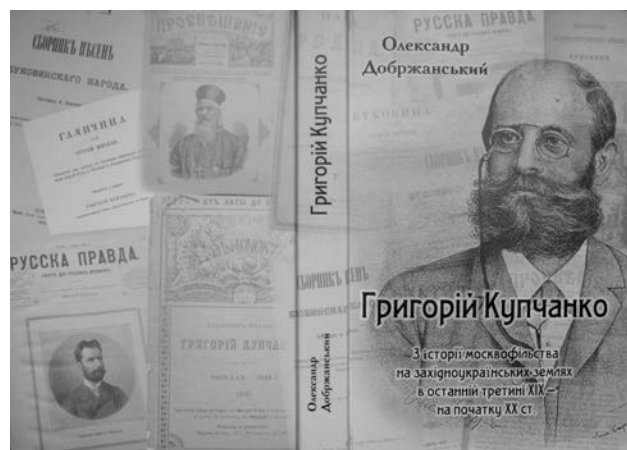
Володимир Любченко (м. Київ),
науковий співробітник
відділу історії України XIX – початку XX ст.,
Інституту історії України НАН України
E-mail: zds5025@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7207-6637>

Не «наш» Григорій Купчанко: важлива студія формування національної ідентичності радикальних москвофілів Австро-Угорщини

Рец. на: Добржанський О. Григорій Купчанко. З історії москвофільства на західноукраїнських землях в останній третині XIX – на початку XX ст.: монографія. Чернівці: Друк Арт, 2024. 328 с.

Спраглий за критичним і всебічним, а не схильним до спрощення і вульгаризації осмислення складних історичних процесів, до яких, безумовно, належить формування модерної національної ідентичності русинів (українців) Австро-Угорщини, читач не тільки отримає інтелектуальне задоволення від ознайомлення з монографією доктора історичних наук, професора Олександра Добржанського «Григорій Купчанко. З історії москвофільства на західноукраїнських землях в останній третині XIX – на початку XX ст.» (Чернівці, 2024), але й отримає поживу для власних ґрунтовних роздумів щодо піднятих автором питань.

Власне, монографію присвячено «всохлій гілці» на дереві пошуків національної ідентичності русинами (українцями) Монархії Габсбургів – москвофільству. І це зроблено на широкому тлі суспільних процесів на прикладі біографії одного з найбільш творчо плідних і послідовних популяризаторів і пропагандистів русофільських ідей – буковинця Григорія Купчанка (1849–1902). Не можна не погодитись з автором, що «перед нами постає людина досить здібна і талановита, надзвичайно амбітна, фанатично захоплена своєю справою, заради якої готова йти на обман, державну зраду і найрізноманітніші афери та порушення закону» (С. 189). Етнограф, фольклорист і краєзнавець, який листувався з Михайлом Драгомановим та Іваном Франком; водночас, щонайменше, російський та болгарський за грошову винагороду шпигун (агент); видавець, автор і редактор популярних русофільських періодичних видань, зокрема таких знакових для свого часу, як «Русска Правда» і «Просвещение»; громадський діяч, оратор і

організатор масових селянських віч; фанатичний пропагандист ідей «русского мира» – і це лише частина вартих уваги суперечливих «ликів» Г. Купчанка.

Застосувавши просопографічний, біографічний, історико-порівняльний та хронологічний методи та накресливши мету – «проаналізувати життєвий шлях, діяльність, ідейні переконання громадського діяча й науковця Григорія Івановича Купчанка», автору, вважаємо, цілком вдалося реалізувати поставлені перед собою завдання: «дослідити найважливіші віхи життєвого шляху Г. Купчанка; показати його діяльність як журналіста, редактора і видавця; оцінити внесок Г. Купчанка в розвиток наукових досліджень з етнографії, фольклору, краєзнавства, історії західноукраїнських земель; проаналізувати його зв'язки з Росією та російським політикумом; охарактеризувати ідейні переконання та діяльність Г. Купчанка як активного пропагандиста серед селян Буковини, Галичини та Закарпаття» (С. 7).

Структурно монографія О. Добржанського складається зі вступу, семи розділів («Постать

Г. Купчанка в науковій літературі. Джерела дослідження», «Народна школа, гімназія, університет. Формування москвофільських переконань», «Журналіст, редактор, видавець», «Шпигун Г. Купчанко», «Останні роки життя», «Дослідницька діяльність. Етнограф, історик, краєзнавець», «Пропагандист “русского мира”»), висновків, списку джерел та літератури сумарно на 354 позиції, з яких 123 – це наукові та публіцистичні праці самого Г. Купчанка, та іменного покажчика.

Варто відзначити просто зразковий і дійсно критичний (полемічний) всебічний огляд історіографії проблеми (в усьому спектрі думок між крайніми позиціями: Г. Купчанко – «таки наш» у Л. Ковалець до, вже нашими словами, «не наш» у автора) та джерельної бази дослідження. Цінності рецензованої монографії також додає ретельно підібраний ілюстративний ряд, родзинкою якого є світлини титульних сторінок десятків різних праць Г. Купчанка або видань, у яких він брав участь, що вже давно стали бібліографічною рідкістю.

Висновки, до яких автор монографії наполегливо і послідовно йшов через усі змістовні розділи своєї роботи – є дійсно вінцем дослідження і зовсім не випадково мають окрему назву, що не часто трапляється. Власне, квінтесенцією усієї роботи – є спроба О. Добржанського дати відповідь на винесене в назву висновків запитання: «Чи коректно Г. Купчанка називати українцем?».

Обгрунтовано відкидаючи примордіалістський підхід (належність до нації визначається перш за все етнічним походженням особи), автор приходять до висновку, «що найбільш точним може бути таке визначення. Г. Купчанко – громадянин Австрії (Австро-Угорщини), уродженець Буковини русинського походження, який вважав себе росіянином, сповідував російську самоідентифікацію» (С. 293–294). Якщо таке розлоге і помірковане формулювання (яке поєднує в собі як етнічне походження особи, так і її самоідентифікацію) не викликає у нас принципових заперечень, то з наступним, вже більш широким висновком автора погодитись складно. Так, він вважає, що «таке визначення повинно стосуватися не тільки Г. Купчанка, але й багатьох інших радикальних москвофілів, які свідомо обрали орієнтацію на Росію. Цих діячів, як вони й самі наполягали на тому, потрібно вважати

росіянами. Тоді й стане остаточно зрозумілим, до кого належать за національною самоідентифікацією багато відомих або менш відомих історичних персонажів, усіх цих Дудикевичів, Маркових, Яворських, Козаришуків, Геровських, Наумовичів, Бендасюків та їже з ними» (С. 294).

Як видається, з цією декларованою «російськістю» представників москвофільського табору автор, не бажаючи того, потрапляє у пастку. По-перше, практично ніхто з провідників москвофільства не ототожнював себе і русинів з великоросами (власне росіянами у сучасному значенні слова), а вся їх «російкість» впливала виключно з ототожнення себе з російськими малоросами (сучасними українцями) як однієї зі складових (разом з великоросами та білорусами), відповідно до відірваної від реальності, але офіційної у Російській імперії штучної док-трини «о триедином русском народе» (проект «великої російської нації»), яку тепер, витягнувши з нафтаїну історичного забуття, заповзято взявся відроджувати і насаджувати очільник сусідньої країни-агресора, і показного демонстрування лояльності до Російської імперії, її царя та імперської російської культури. По-друге, якщо бачити у згаданих історичних діячах росіян (у сучасному розумінні цього визначення), то закономірно виникає питання, а ким же тоді вважати у різні періоди тисячі і десятки тисяч простих буковинських, галицьких, закарпатських селян, що перебували під їхнім впливом, голосували за них на виборах, читали «Русску Правду» – невже росіянами? Вочевидь, якщо ти білий, то недостатньо себе вважати афроамериканцем, щоб дійсно бути ним...

А от з прикінцевим висновком О. Добржанського не можна не погодитись: «... про Купчанка можна сказати, що він яскравий приклад тих суперечливих тенденцій становлення української нації, які мали місце на західно-українських землях у кінці ХІХ – на початку ХХ ст. ...» (С. 297).

І приємно усвідомлювати, що одне з бажань Михайла Павлика, висловлене ним ще на початку ХХ ст., аби хтось узявся за написання повного життєпису Г. Купчанка в зв'язку з історією москвофільства в Австро-Угорщині (С. 9), врешті реалізоване наполегливою дослідницькою працею автора монографії...